

İnsancıl Hukuk Açısından Suriye İç Savaşı

*Feyzullah Yeşil**

Özet

Suriye’de 2011 yılında başlayan protestolar iç savaşa dönüşen büyük bir trajedi halini almıştır. Çatışmanın tarafları tarafından bilgi akışı büyük oranda etkilendiği için de olayların sosyolojik analizi şu an için mümkün görünmemektedir. Tüm bu kaos ortamının içerisinde değinilmesi gereken bir nokta tarafların hukuki sorumluluklarıdır.

Bu makale uluslararası camianın ve mevcut çatışmanın taraflarının bu tür olaylara karşı harekete geçmeden önce ve sonra hukukun hangi tür gerekliliklerine riayet etmesi gerektiğini incelemektedir. Hukukun işletilmesi ile yaşanan trajedilerden sivilleri olabildiğince uzak tutmak ve sivillere karşı işlenen suçları cezalandırmak mümkün olacaktır. Uluslararası hukukun birikimleri ele alındığında bunun en önemli etkisinin yaşanan gayri insani durumların tekrarının önlenmesi olduğunu görebiliriz.

Anahtar Sözcükler: İnsancıl Hukuk, Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar, Roma Statüsü.

Syrian Civil War In Terms Of Humanitarian Law

Abstract

The protests beginning in 2011 in Syria turned into a tragedy taking the form of a civil war. The sociological analysis of the events seems impossible since the flow of information is under the heavy influence of conflicting parties. In this chaotic order, one of the crucial points that should be addressed is the legal responsibilities of conflicting parties.

This article analyzes the legal responsibilities of the international community and conflicting parties before and after intervening to such events. Rule of law would make it possible to keep civilians out of tragedies and

* Yasama Uzman Yardımcısı, TBMM Dış İlişkiler ve Protokol Başkanlığı.

punish the crimes against civilian population. The accumulated experience derived from International Law shows that the most important impact of this would be the prevention of recidivism of human tragedies.

Key Words: Humanitarian Law, Non-International Armed Conflict, Rome Statute.

Giriş

Arap Baharı olarak bilinen sürecin Suriye'deki yansımaları Mart 2011 tarihinden bu yana diğer ülkelerde yaşananlardan daha farklı bir durum oluşturmuştur. Tarafların talepleri ve meşruiyetlerinden öte yaşanan çatışmalardan etkilenen sivilin durumu en temel insan hakkı olan yaşama hakkını ortadan kaldırarak diğer temel hak ve özgürlükleri etkilemektedir. Suriye İnsan Hakları Ağı raporuna göre Mart 2012'den Aralık 2012'ye kadar geçen sürede hayatını kaybeden ve ölümü kayıt altına alınan Suriyelilerin sayısının 42.561 olduğu açıklanmıştır.¹ Kendilerine aktarılan rakamlara göre Suriye'de ölen insan sayısının 100 bini aştığını açıklayan BM İnsan Hakları Örgütü Sözcüsü Rupert Colville, bölgeden kendilerine gelen bilgilerin sağlıklı olmaması nedeniyle Ocak 2014 tarihi itibarıyla sayıları güncellemeyeceklerini belirtmiştir. Rupert Colville, daha önce 6 farklı sivil toplum örgütünden gelen bilgileri karşılaştırarak ölü sayısını açıkladıklarını fakat son bir yıl içinde kaynakların sayısının 2 ya da 3'e düştüğünü ve bu şartlar altında sağlıklı bilgi veremeyeceklerini ifade etmiştir.²

İnsan kayıplarının yanı sıra Birleşmiş Milletler raporlarına göre Suriye dışındaki mülteci sayısı 13 Şubat 2013 tarihi itibarıyla 667 bine ulaşmıştır. Bu tabloyu okuyan Birleşmiş Milletler uzmanları Haziran 2013'te mülteci sayısının 1.100.000'e ulaşmasını öngörmüştür.³ Dış ülkelerdeki mültecilerin yanı sıra Suriye İnsan Hakları Ağı'nın belirttiğine göre Suriye sınırları içerisinde yaklaşık 4.610.000 Suriye vatandaşı yerlerinden olmuş bir şekilde vatani içerisinde mülteci diyebileceğimiz bir konumdadır.⁴ Bu rakamların güncellenmesi günden güne zorlaşmaktadır. Çünkü mültecilerin hareketliliği tam anlamıyla

¹ Suriye İnsan Hakları Ağı, *Suriye'de İnsan Hakları İhlalleri Mart 2011-Aralık 2012 Raporu*.

² BM'den Kritik Suriye Kararı (<http://www.sabah.com.tr/Dunya/2014/01/07/bm-den-kritik-suriye-karari>, Erişim tarihi: 07.01.2014).

³ Ali Hussein Bakeer, *Suriye'de Kabusa Doğru?*, USAK Raporları No:13-01, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Şubat 2013, s.25-27.

⁴ Suriye İnsan Hakları Ağı, *Suriye'de İnsan Hakları İhlalleri Mart 2011-Aralık 2012 Raporu*.

resmi kayıtlara geçirilememiştir. Ölen ve öldüren insanlar uluslararası cami-anın karışmak istemediği unsurlar olsa da, hâlihazırda çeşitli ülkelere mülteci olarak sığınmış birçok insan ve içeride yerinden olmuş, ülke dışına çıkmak için fırsat kollayan milyonlarca insan konunun muhatabı olarak komşu ülkeleri hatta Avrupa Birliği'ni hedef haline getirmiştir. Mültecilerin sosyo-ekonomik yükü artık mültecileri insani bir mesele olmaktan çıkarıp stratejik bir mesele haline getirmeye başlamıştır. Mülteci akını Suriye'de savaş olduğu müddetçe devam edecek ve sorunu uluslararasılaştıran en önemli unsurlardan birine dönüştürecektir.

Libya deneyimi dışında, Arap Baharı'nı yaşayan diğer ülkelerin aksine Suriye'de başlayan isyan dalgası ülkeyi iç savaşa sürüklemiştir. İç savaş teriminin sosyal yönlerine yukarıdaki rakamlarla değinmemizin dışında olayların bir de hukuki boyutu bulunmaktadır. Ülkenin içerisinde bulunduğu durumu sadece egemen bir devletin iç işleri olarak nitelendirmek mümkün değildir. Yaşananların uluslararası hukuk nezdinde var olan karşılıkları ile sorumluluğun tüm uluslararası aktörelere yayılması gerekmektedir. Aksi halde dünya tarihinde pek çok kez tekrarlanan toplu katliamların, etnik temizliklerin, yağma ve tecavüzlerin durdurulması mümkün olmayacaktır. Yaşananları hukuk platformunda değerlendirmek insanlık şeref ve haysiyetinin korunması ve geliştirilmesi adına büyük önem arz etmektedir. Özellikle uluslararası hukukta tanımların muğlâklaşması ve olayların yerindeliliğinin değerlendirilmesi bu tür olaylara yaklaşımları etkilemekte ve taraf tutmaya sebebiyet verecek ölçüde vicdani kanaatleri etkilemektedir. Böyle bir durumun yaşanmaması için, yani tanımların vicdani kanaatleri etkilemesinden önce vicdani kanaatlerin tanımları etkilemesi hukukun var oluş amaçına yani adalete daha uygun olacaktır.

Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar

Bir silahlı çatışma nasıl ve ne zaman iç savaş tanımını alabilir? İç savaş uluslararası hukukta *iç silahlı çatışma* veya *uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma* terimleriyle dile getirilmektedir. Vietnam savaşı ve Kore savaşı örneklerinde olduğu gibi uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar bir noktadan sonra uluslararası niteliğe bürünebilmektedir. Bu geçişler iç savaş ile uluslararası savaş tanımlarının ayırımında problem oluşturmaktadır. Uluslararası hukukun genel kaidelerine göre ülke içerisinde kurulu hükümet ile ona tabi olan vatandaşlar arasında silahlı kuvvetlerin harekete geçmesine neden olacak bir kuvvet kullanımına veya silahlı isyana sebebiyet veren silahlı çatışma durumudur.⁵ Bu silahlı çatışma birey ya da küçük çeteler bazında değil, büyük ölçekli bir savaş şeklinde olmalıdır. 1949 tarihli Harp Zamanında Siville-

⁵ Yusuf Şeker, Silahlı Çatışma Hukuku, Askeri Adalet Dergisi, Sayı 116, Ocak 2003, s.45.

rin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nin 3. Maddesinde "Milletlerarası Mahiyette Olmayan İhtilaflar" düzenlenmiştir. Bu hükümde böyle bir çatışmada doğacak yükümlülükler belirtilmiştir. Bu aynı zamanda uluslararası nitelikte olmayan çatışmaların yine uluslararası hukukun konusu olduğuna işaret etmektedir. "Yüksek Akit Taraflardan birinin toprağında çıkacak fakat beynelmilel bir mahiyet arz etmeyecek olan silahlı bir ihtilâl takdirinde ihtilâl halinde bulunacak taraflardan her biri hiç değilse aşağıdaki hükümleri tatbik etmekle mükellef bulunacaktır..." diyerek bir takım yükümlülükler getirmektedir. Bu maddedeki önemli bir unsur anlaşmaya taraf olan devletlere bir yükümlülük getirilmesidir. Anlaşmaya taraf olmayan devlete bu yükümlülükler getirilemez. Aynı zamanda çatışmanın siyasi, ekonomik, sosyolojik fikir ve eylemlerden değil silahla yürütülen bir mücadeleden oluşması gerekmektedir.⁶ Anlaşmaya taraf olma ve silahlı çatışmanın varlığı bu maddenin geçerli olması için gereken iki unsurdur. 1949 tarihli Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nin 3. Maddesinde çatışmanın niteliğiyle ilgili sınırlar belirtilmemiştir. Bu maddenin yorumu doktrinde yer bulmuştur. Silahlı çatışma tanımı uluslararası alanda henüz kesin bir şekilde yapılmamış olsa da doktrinde bazı kıstaslar kabul görmektedir. Bu kıstaslara bakılarak silahlı çatışmanın varlığına hükmedilebilir. Ülkede teşkilatlanmış silahlı grupların varlığı, söz konusu silahlı grup ve grupların ülkenin belli kısımlarını kontrol edebilecek düzeyde hakimiyet kurmuş olması, emir komuta zinciri ile hareket etmeleri, askeri merkezlere ve birliklere planlı ve aralıklı da olsa sürekli saldırılar gerçekleştirebilmeleri, hükümete bağlı güvenlik birimlerinin çatışmalardan dolayı düzeni ve güvenliği sağlamada yetersiz kalması, olağanüstü hal veya sıkı yönetim gibi uygulamalara başvurulması kıstaslarının birlikte var olması o ülkede uluslararası mahiyette olsun veya olmasın bir silahlı çatışmanın varlığına hükmedilebilir.⁷ Silahlı çatışma kapsamında olmayan, yani yoğunluk olarak o seviyeye ulaşmayan sokak hareketleri, terörizm, eşkıyalık, iç gerginlik ve karışıklıkların uluslararası nitelik taşımayan silahlı çatışma kavramı dışında kaldığı değerlendirilmektedir.⁸ Kapsam dışına bırakılan bu çatışmalara karşın Uluslararası Kızılhaç Komitesi de silahlı çatışmanın ne olduğuna ilişkin

⁶ Ercüment Tezcan, Fatma Taşdemir, *Silahlı Çatışmalar Hukuku ve İnsan Hakları Hukuku Açısından Suriye İç Savaşının Analizi*, Ankara Strateji Enstitüsü, Ocak 2013, s.25, (http://www.ankarastrateji.org/_files/07012013171836-LTKX5.pdf, Erişim Tarihi: 14.05.2013).

⁷ Melike Batur Yamaner, A. Emre Öktem, Bleda Kurtarcan, Mehmet C. Uzun, *12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2009, s.265.

⁸ Yasin M. Aslan, *Savaş Hukukununun Temel Prensipleri*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 79, 2008, s.265, (<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2008-79-470>, Erişim Tarihi: 16.05.2013).

birtakım parametreler belirlemiştir. Çatışma süresi, katılan tarafların örgütlenme niteliği, taraf sayısı, yine bu örgüt ve örgütlerin hareket alanları ve hareket tarzları, güvenlik seviyesi, mağdurların niteliği ve niceliği, hükümet tarafından düzenin sağlanmasına yönelik eylemler Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin ölçüt aldığı birtakım unsurlardır.⁹

Silahlı Çatışmanın Varlığı

Yukarıda belirtilen kıstaslar önemlidir fakat mevcut çatışmanın silahlı ya da silahsız olduğuna hükmedecek uluslararası alanda bir otorite bulunmamaktadır. Bu ancak çatışma tarafı olan devlet tarafından belirlenebilir. Yani çatışmanın uluslararası hukuka ya da savaş hukukuna dâhil edilip edilmeyeceğine taraflardan biri, yani hükümet tarafından karar verilir. Eğer hükümet bunun silahlı bir iç çatışma olduğuna karar verirse ve Cenevre Sözleşmeleri'ne taraf ise kendisini belli yükümlülükler altına sokacaktır. Yükümlülüklerin maddeler halinde belirtildiği 3. Maddede aynı zamanda bu yükümlülüklerin kimlere karşı olacağı da dile getirilmiştir. “*Silahlarını teslim eden silahlı kuvvetler mensuplarıyla hastalık, mecburiyet, tutukluluk dolayısıyla veya diğer herhangi bir sebeple harp dışı olan kimseler de dâhil olmak üzere, alıkonulmaya doğrudan doğruya iştirak etmeyen şahıslara, bütün durumlarda, ırk, renk, din veya itikat, cinsiyet, doğum, servet veya bunlara benzeyen diğer herhangi bir kıstasa dayanan gayrimüsaıt fark gözetilmeksizin, insani muamele yapılacaktır...*” hükmüyle konunun muhataplarının kimler olduğu belirtilmektedir. Bu kişilere karşı yerine getirilecek yükümlülükler aynı maddenin devamında sıralanmıştır;

“Bu bapta, yukarıda zikredilen şahıslara karşı her ne zaman her nerede olursa olsun, şu muamelelerde bulunmak yasaktır:

- a. Hayatta veya beden bütünlüğüne kasıtlar, bilhassa her şekilde katil, tadili uzuv, zulüm, azap ve işkenceler,*
- b. Rehine almalar,*
- c. Şahısların haysiyet ve şerefine tecavüzler, bilhassa tehzil ve terzil edici muameleler,*
- d. Nizami şekilde teessüs etmiş bir mahkeme tarafından ve medeni milletlerce zarurî addedilen adli teminat altında verilmiş hükümlere dayanmayan mahkûmiyetler ve idamlar.”¹⁰*

⁹ Hüseyin Pazarci, *Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2000, s. 127.

¹⁰ Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi - 12 Ağustos 1949 (http://www.msb.gov.tr/asad/AskeriMevzuat/Uluslararası_Antlasmalar/Silahlı_Catısma_Hukuku/SCH3.html , Erişim tarihi: 08.04.2014).

Bu nevi davranışları yasaklayarak tarafları yükümlülüğe tabi tutacak olan anlaşmaya göre; anlaşmaya taraf olan devletin hükümetine karşı, silahlı bir kalkışma olmalı ve bu kalkışmanın şartları yerini bulmuş olmalıdır. Silahlı güçlerin hiyerarşik bir yapı oluşturarak, planlı ve sürekli saldırılar yapması ve bunun sonucunda ülkenin belli bir yerinde hakimiyet kurması gerekmektedir. Buna karşılık hükümetin güvenlik birimlerinin düzeni sağlamada zaafiyet göstererek olağanüstü güvenlik tedbirleri alması gerekmektedir. Silahlı çatışmanın varlığı durumunda da bu çatışma sırasında özellikle işkence, tecavüz, savaş durumunda olan askeri kuvvetlere karşı olanlar dışında yargısız infazlar kesinlikle yasaklanmıştır.

Suriye İç Savaşı

Suriye'deki duruma bakacak olursak öncelikle şunu söylemek gerekiyor ki bir iç çatışmanın uluslararası alana çatışma hukukunun değerleriyle taşınması için devletin, hükümetine karşı silahlı mücadele veren güçlere muharip statüsünü tanıması gerekir.¹¹ Bu tanıma sonucunda Cenevre Sözleşmeleri hükümleri işletilmeye başlatılabilir. Bunun dışında ikinci bir seçenek ise Libya ve Vietnam savaşlarında görüldüğü üzere dış müdahale sonucu iç savaşı uluslararası savaş haline getirip savaş durumunun tanınmasını herhangi bir hükümetin inisiyatifine bırakmadan devletlerarası bir çatışmaya çevirmektir. İlk durumda, yani ülke içinde yaşanan çatışmanın çatışma hukuku açısından iç savaş olarak değerlendirilebilmesinin yolu Beşşar Esed yönetiminin savaşan muhaliflerin muharip, savaşan statüsünü tanıması gerekmektedir. Oysa Esed yönetiminin her platformda “terörist” olarak nitelendirdiği muhaliflere bu statüyü tanıması yakın zamanda gerçekleşecek gibi görünmemektedir. Savaşı iç savaş haline getirerek uluslararası hukuk ve çatışma hukuku sahasına çekecek olan bu kapı şimdilik kapalı olduğu için ikinci yol olan dış müdahale seçeneği gündemde tutulmaktadır. Her ne kadar uluslararası camia aşağıda değineceğimiz sebeplerden ötürü Suriye'ye müdahaleye sıcak bakmıyor olsa da yakın zamanda gerçekleşebilecek bir tavır değişikliği veya dış politikaların yeniden konumlanması ile birlikte Suriye savaşı uluslararasılaşan bir savaşa dönüşebilir.

Birleşmiş Milletler Şartı 2. Maddesi devletlerin uluslararası sorunların çözümünde güç kullanmasını yasaklamaktadır. Buna iki istisna getirilmiştir. Birincisi BM Şartı 51. Maddedeki meşru müdafaa hakkı, ikincisi ise 7. Bölüm'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) “Barışa karşı tehdit” durumunun varlığını saptaması ve karar almasıdır. Fakat BMGK'ye gelen böyle bir konuda insani ve ahlaki sorumluluklardan önce stratejik çıkarların

¹¹ Selman Öğüt, *Uluslararası Hukuk Açısından Suriye*, Dünya Bülteni Araştırma Masası, Nisan 2013, s.9, (<http://media.dunyabulteni.net/file/2013/suriyede-ic-catismalar.pdf>, Erişim Tarihi: Haziran 2013).

çatışacağını söyleyebiliriz. Meşru müdafaa hakkının ise bir saldırı durumunda ortaya çıkması öngörülmüş ve bir devletin kendi halkına karşı insan haklarını ihlal etmesinin meşru müdafaa hakkına ne derece uyarlanabileceği tartışmalıdır. BMGK Somali, Ruanda, Haiti ve Libya'ya yapılan insani müdahalelerde barışa karşı tehdit kararı almıştır.¹² Burada BMGK yapısına bakmak faydalı olacaktır. BMGK 15 üyeden oluşmaktadır. Çin, Fransa, Rusya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri beş daimi üyeyi oluşturmaktadır.¹³ BMGK kararlarında 15 üye ülkeden dokuzu tarafından kabul aranmaktadır. Her koşulda beş daimi üyeden ret çıkması gerekmektedir. Beş daimi üyeden bir tanesinin dahi ret oyu vermesi kararın çıkmasını engellemektedir. Fakat daimi üyelerin oylamaya katılmaması ya da katılıp çekimser oy kullanması durumunda veto durumu ortaya çıkmamaktadır. Bu gibi durumlarda veto sayılmayan oy ile birlikte kararın alınması mümkün olabilmektedir. Rusya ve Çin'in vetoları sonrasında Ağustos 2013 sonlarında İngiltere Avam Kamarası'nda müdahaleye destek bulmak amacıyla yapılan oylamada hükümet 13 oy farkla kaybetmiştir.. Müdahaleye yönelik isteksizlik Amerika Birleşik Devletleri'ni sıcak savaş yerine çözümü masada bulmaya zorlayan önemli bir unsur olmuştur. Fakat özellikle Avam Kamarası'ndaki oylamada ortaya çıkan farkın bu denli az olması durumun zamanla değişebileceğinin sinyali olarak nitelendirilebilir. Amerikan yönetiminin her ne kadar İngiltere'nin askeri desteğine ihtiyacı olmasa da; siyasi destek yeni bir müdahale seçeneğinin gündeme gelmesi durumunda bu müdahalenin uluslararası hukukun açmaz noktalarında, uluslararası alanda daha geniş bir koalisyon oluşturarak, meşruiyet zeminine taşınması için önemli bir yer teşkil etmektedir.¹⁴

Stockholm Üniversitesi uluslararası hukuk profesörü Ove Bring bir durumda buna istisna oluşturulabileceğini ifade etmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3 Kasım 1950'de 377 (V) Sayılı Kararı¹⁵ ile kurulan "Barış İçin Birleşme" mekanizması aracılığıyla Birleşmiş Milletler üyesi ülkelere

¹² Rıza Türmen, 2013, *Suriye'ye bir müdahale Kosova gibi olabilir mi?*, (<http://gundem.milliyet.com.tr/suriye-ye-bir-mudahale-kosova-gibi/gundem/ydetay/1757753/default.htm>; Erişim Tarihi: 06.09.13).

¹³ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi beş tanesi daimi, on tanesi ise seçilmiş olmak üzere 15 üye ülkeye sahiptir. BMGK'de kararları veto etme hakkı da bulunan daimi üyeler Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Çin ve Rusya'dır. Bunun dışında 10 üye ülke her iki yılda bir Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yapılan seçimlerle dönüşümlü olarak belirlenir.

¹⁴ Yavuz Yener, *İngiliz Dış Politikasının Ortadoğu İkilemi*, USAK Yorumları, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Eylül 2013, (http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=17&cat=365366648#.Uiihf8bIYed; Erişim Tarihi: 05.09.13).

¹⁵ Birleşmiş Milletler Ankara Enformasyon Merkezi, 2002, *Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 377 (V) Sayılı ve 3 Kasım 1950 Tarihli "Barış İçin Birleşme" Kararı* (http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/377.pdf; Erişim Tarihi: 05.09.13).

gönüllü olanların yine BM adına Suriye'ye müdahale etmeyi düşünebileceği göz önünde bulundurulması gereken önemli bir noktadır.¹⁶Bu karara göre BMGK daimi üyeleri arasında doğan bir anlaşmazlığın uluslararası barış ve güvenliğe karşı tehdit oluşturan bir durumun çözülmesine yönelik karar alınmasını engellemesi durumunda konu yirmi dört saat içerisinde BM Genel Kurulu'na getirilebilir. BM Genel Kurulu'nda yapılan oylamada üçte iki çoğunluk çıkması halinde krize müdahale edilmesi tavsiye edilebilir.¹⁷Fakat bu noktada akıllara Kosova örneği gelmektedir. NATO, BMGK izni olmaksızın 1999 yılında Kosova'ya hava hareketi düzenlemiştir. Böylesi bir müdahalenin emsal hale gelmesi Bağlantısızlar Hareketi'ne mensup BM üyeleri arasında endişe doğurmaktadır. Askeri olarak herhangi bir büyük devletin ya da koalisyonun saldırısına karşı koyamayacak kadar zayıf olan bağlantısız ülkelerin BMGK kararı olmaksızın keyfi müdahalelere maruz kalacakları endişesi ortaya çıkmaktadır. BMGK kararları her ne kadar uluslararası camiyayı tatmin edecek düzeyde etkili olmasa da en azından uluslararası anlaşmalara ve kurallara bağlı hareket etmektedir. Fakat BMGK kararı olmaksızın yapılacak müdahaleler zamanla yerini insancıl durumlardan siyasi çıkarlara bırakabilir. Bu yüzden sadece BMGK değil aynı zamanda BM Genel Kurulu da kendi içerisinde fikir bütünlüğüne ulaşmamaktadır.

Suriye Yönetiminin Hukuki Sorumluluğu

Esed yönetiminin muharip statüsü tanınması veya uluslararası askeri bir müdahaleye maruz kalması sonucunda taraf olduğu sözleşmelere ve protokollere uymak, uymazsa da hukuki sonuçlarına katlanmak zorunda kalacaktır. Bundan dolayı Suriye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere bakmamız gerekmektedir. Öncelikle Suriye'nin 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne ve 1977 tarihli I Nolu Ek Protokol'e, 1925 Cenevre Boğucu, Zehirleyici ve Benzeri Gazların ve Bakteriyolojik Araçların Kullanılmasının Yasaklanması Protokolü'ne, 1948 Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ne, 1954 La Haye Kültürel Varlıkların Korunması Sözleşmesi ve Protokolü'ne, 1989 Çocuk Hakları Sözleşmesi ile 2000 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi Seçimlik Protokol'e görmekteyiz. Ancak Suriye uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara ilişkin temel düzenlemelerden ne 1977 tarihli II Nolu Ek Protokol'e ne de 1998 Roma Statüsü'ne taraftır. 2000 yılında Uluslararası Ceza Divanı'nı kuran Roma Statüsü'nü imzalamış olan Suriye onaylama işlemini gerçekleştirme-

¹⁶ Ove Bring, 2013, *İsveçli profesör Bring: Güvenlik Konseyi kararı olmadan müdahale mümkün*, (http://zaman.com.tr/dunya_isvecli-profesör-bring-guvenlik-konseyi-karari-olmadan-mudahale_mumkun_2125790.html, Erişim Tarihi: 05.09.13).

¹⁷ Berdal ARAL, *Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Eşitsizlik*, Analiz, SETA Vakfı, Sayı 72, Eylül 2013, s.10.

miştir.¹⁸ Dolayısıyla Suriye, II Nolu Ek Protokol hükümleri ve Roma Statüsü'ne hukuken taraf değildir ve hükümleri ile bağlı değildir.¹⁹ Bunun önemi ise II Nolu protokolde açıkça görülmektedir. Protokolün 1. Maddesinde “12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nde ortak olan 3. maddeyi, bu maddenin mevcut uygulama koşullarını değiştirmeksizin geliştiren ve tamamlayan işbu Protokol, 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek ve Uluslararası Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunması ile ilgili Protokol'ün (I no'lu Protokol) 1. maddesi tarafından kapsanmayan ve Yüksek Sözleşmeci Tarafların topraklarında bu tarafların kendi silahlı kuvvetleri ile muhalif silahlı kuvvetler veya taraf topraklarının bir kısmı üzerinde, sorumlu kumanda altında, sürekli ve toplu askeri operasyonlar yürütmesine ve işbu Protokol'ü uygulamasına imkân verecek bir kontrole sahip olan diğer örgütlü silahlı gruplar arasındaki tüm silahlı çatışmalara uygulanacaktır.” denmektedir. “*Günümüzde ortak 3. madde (Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi – 1949) normatif açıdan bir buyruk kuralı/juscogens olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda ortak 3. madde silahlı çatışmanın türüne ve devletlerin 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne taraf olup olmadıklarına bakmaksızın de facto silahlı çatışmaların tümünde ve kendiliğinden uygulanması gereken bir maddedir.*”²⁰ Fakat II Nolu Protokol silahlı iç çatışmaların tanım dışında kalan sınırını ve muhataplarını daha geniş ve kesin bir şekilde dile getirmektedir. Dolayısıyla Suriye'nin II Nolu Protokole taraf olması kendi yönetiminin muhaliflere vermediği muharip statüsünü kendiliğinden getirebilecek bir gelişme olacaktır.

Suriye'nin Roma Statüsü'ne taraf olmaması daha sonra yapılması muhtemel yargılamaların önünü kapatan bir meseledir. Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü 12. Maddesinde “Yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin ön koşullar” belirtilmiştir. Buna göre “Bir devlet, bu Statüye taraf olmakla, 5. maddede bahsi geçen suçlarla ilgili olarak Mahkemenin yargı yetkisini kabul etmiş olur.” 5. Maddeye baktığımızda ilgili suçlar; soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, saldırı suçu olarak sayılmaktadır. Mahkemenin yargı yetkisini kullanacağı olayların niteliğini taşıyan devletler 12. Maddenin 2. Fıkrasında belirtilmiştir; toprakları üzerinde sorun teşkil eden olayın meydana geldiği devlet ya da suç, bir uçak veya gemide işlenmiş ise gemi veya uçağın kayıtlı bulunduğu devlet; suçlanan kişinin vatandaşı olduğu devlet... bu devletler sözleşmeye taraf ise mahkeme yargılama yetkisini kullanabilecektir.²¹

¹⁸ Ögüt, s.13.

¹⁹ Tezcan, Taşdemir, s.28.

²⁰ A.g.e., s.28.

²¹ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, (http://ucmk.org.tr/images/belgeler/uluslararasi_ceza_mahkemesi_roma_statusu.pdf, Erişim Tarihi: Haziran 2013).

Roma Statüsü'ne taraf olmayan bir devletle ilgili yargılama yapılamaması kuralının istisnası Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin alacağı bir kararla yargılama yolunu açmasıdır. BMGK'nın aldığı 808 sayılı kararla Yugoslavya'da uluslararası bir mahkemenin kurulmasını kararlaştırmış ve Ruanda hükümetinin talebi üzerine, yine Güvenlik Konseyinin 995 sayılı kararıyla tarihinde Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur.²² Fakat Güvenlik Konseyi'nin Birleşmiş Milletler Şartı 7. Bölüm hükümlerine göre bu mekanizmayı aktif hale getirebilmesi için 9/15 oy çoğunluğu şartı gerekmektedir. Buna ek olarak daimi üyelerin aksi yönde oy kullanmaması gerekmektedir. Rusya ve Çin'in Suriye'ye yaptırım konusunda kullandığı veto oyları bu mekanizmanın şu an hayata geçirilmesine engel teşkil etmekle birlikte siyasi durumun gidişatına göre değişiklik gösterebilir.²³

Ulusal Mahkemelerde Yargılama

Suriye'de yaşanan çatışmaların yargılanması için bir seçenek de Suriye Ulusal Mahkemeleridir. Fakat böyle bir yargılama sonucu Suriye yönetimi Çatışma Hukuku'nun protokollerine bağlı olmadıkça uluslararası teamüllere göre değil kendi iç hukukuna göre karar verilebilir. Ülkenin kendi ceza yargısıyla yürütülecek bir dava savaşın sonucunda kazanan tarafın yönelimine göre şekil alma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir. Irak Geçici Hükümeti'nce kurulan Irak Özel Mahkemesi'nde yargılanan Saddam Hüseyin örneğinde gördüğümüz üzere yargılama sonucu verilen idam cezası uluslararası camiayı ikiye bölmüştür. Kimi ülkeler bunun siyasi bir cinayet olduğunu açıklarken kimi ülkeler ise memnuniyetlerini belirtmiştir. Uluslararası bir mahkeme kurulmuş olsaydı kararın meşruiyeti uluslararası planda daha az tartışmalı hale gelecekti diyebiliriz. 2002 yılında Sierra-Leone'de Birleşmiş Milletler ve Sierra-Leone yönetimi arasında yapılan özel bir anlaşma uyarınca kurulan Sierra-Leone İçin Özel Mahkeme ulusal yargıçların tarafgirliğine dair duyulan şüpheleri giderebilecek bir seçenek olarak durmaktadır. Ulusal yargıçlarla birlikte görev yapan uluslararası yargıçlar Suriye'dekine benzer olayların yargılanmasında ortak kararlar almışlardır.²⁴

²² Ali Şahin Kiliç, *Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Devletlerin Egemenliği Üzerine Ulusal Egemenlik Odaklı Bir İnceleme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2009, s.622-23, (<http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-2009-58-03/AUHF-2009-58-03-kilic.pdf>, Erişim Tarihi: 14.05.2013).

²³ (<http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1184425-suriyeye-yaptirimlara-rusya-ve-cinden-veto>, Erişim Tarihi: 15.05.2013), (<http://www.ntvmsnbc.com/id/25319438/>, Erişim Tarihi: 15.05.2013).

²⁴ Tezcan, Taşdemir, s.31.

Sonuç

Suriye’de yaşanan olaylar her ne kadar bilgi akışı tarafların tercihine göre manipüle edilse de tüm dünyanın gözü önünde bir insanlık dramına dönüşmüştür. İnsan hakları temelinde bu dramın ortadan kaldırılması gerekmektedir. Yaşanan acıların sosyolojik ve psikolojik olarak telafi edilmesi tabii ki konunun uzmanlarınca ele alınmalıdır.

Tarafların yanında yer alarak yeni hatalara yol açacak kararlar yerine herkesin üzerinde uzlaşabileceği bir zemin aranmalıdır. Bu zemin ise hukuk olmalıdır. Dini inanç, örf, sosyolojik yapı vb. zeminlerinden yapılan değerlendirmeler evrensel olmaktan uzak kalmaktadır. Herkesin katılabileceği ve katkı sunabileceği alan olan hukuk bu açıdan önem arz etmektedir. Suriye’de yaşanan çatışmalar sona erip çözüme yönelik adımlar atıldığı zaman savaş sırasında birbirini öldüren tarafların hesaplaşması evrensel kaidelere bağlanmazsa yeni çatışmaları üretme riski taşımaktadır. Evrensel değerlerin yeniden inşa döneminde etkin olması tüm uluslararası aktörlerin inşa hareketine destek vermesini, kurulacak düzeni gözetmesini ve korumasını sağlayabilecektir. İçeride birbirini öldüren insanların savaş sonrasında intikam hislerini bir yana bırakarak yeni bir yönetim yapısı altında buluşabilmeleri mümkün müdür? Bu sorunun cevabı net olmasa da bunu mümkün kılabilecek şeylerden birinin dışarıdan da bir desteğin sunulması olduğu söylenebilir. Maddi desteklerin yanı sıra vicdani tatmin açısından da adaletin yerini bulduğu hissi oluşturulmalıdır. Bu noktada adalet hissini evrensel insan hakları temelinde oluşması gerekmektedir. Aksi halde kişilerin ya da grupların adalet anlayışı yeni çatışmalara yol açabilmektedir. Uluslararası hukukun harekete geçirilmesi ile böylesi risklerin ortadan kaldırılması mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

Kitap/Makaleler

- ARAL, Berdal. (2013) *Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Eşitsizlik*, Analiz, SETA Vakfı, Sayı 72,
- ASLAN, Yasin M. (2008) *Savaş Hukukunun Temel Prensipleri*, (<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2008-79-470>, Erişim Tarihi: 16.05.2013)
- BAKEER, Ali Hussein. (2013) *Suriye’de Kabusa Doğru?*, USAK Raporu, Birleşmiş Milletler Ankara Enformasyon Merkezi.(2002) *Birleşmiş Milletler Genel Kurulun’un 377 (V) Sayılı ve 3 Kasım 1950 Tarihli “Barış İçin Birleşme” Kararı* (http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/377.pdf, Erişim Tarihi: 05.09.13).
- BRING Ove.(2013) *İsveçli profesör Bring: Güvenlik Konseyi kararı olmadan müdahale mümkün*, (http://zaman.com.tr/dunya_isvecli-profesör-bring-guvenlik-konseyi-karari-olmadan-mudahale-mumkun_2125790.html, Erişim Tarihi: 05.09.13),
- Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi - 12 Ağus-

- tos 1949, (http://www.msb.gov.tr/asad/AskeriMevzuat/Uluslararası_Antlaşmalar/Silahlı_Catısma_Hukuku/SCH3.html , Erişim tarihi: 08.04.2014),
- KILIÇ, Ali Şahin. (2009) *Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Devletlerin Egemenliği Üzerine Ulusal Egemenlik Odaklı Bir İnceleme*, (<http://auhf.an-kara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-2009-58-03/AUHF-2009-58-03-kilic.pdf>, Erişim Tarihi: 14.05.2013),
- ÖĞÜT, Selman. (2013) *Uluslararası Hukuk Açısından Suriye*, (<http://media.dunyabulteni.net/file/2013/suriyede-ic-catısmalar.pdf>, Erişim Tarihi: Haziran 2013),
- PAZARCI, Hüseyin. (2000) *Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap*, Ankara, Turhan Kitabevi,
- Suriye İnsan Hakları Ağı, *Suriye'de İnsan Hakları İhlalleri Mart 2011-Aralık 2012, Raporu*(http://dchrs.org/english/File/Reports/27-02-2013_Facts_And_Figures_SNHR_Report_En.pdf, Erişim Tarihi: 04.03.2014),
- ŞEKER Yusuf. (2003) *Silahlı Çatışma Hukuku*, Askeri Adalet Dergisi, Sayı 116, Ocak 2003,
- TEZCANERCÜMENT, TAŞDEMİR Fatma. (2013) *Silahlı Çatışmalar Hukuku ve İnsan Hakları Hukuku Açısından Suriye İç Savaşının Analizi*, (http://www.ankarstrateji.org/_files/07012013171836-LTKX5.pdf, Erişim Tarihi: 14.05.2013), Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü. (1998), http://ucmk.org.tr/images/belgeler/uluslararası_ceza_mahkemesi_roma_statusu.pdf, Erişim Tarihi: Haziran 2013),
- YAMANER Melike Batur, ÖKTEM A. Emre, KURTDARCAN Bleda, UZUN Mehmet C. (2009) *12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- YENER Yavuz. (2013) *İngiliz Dış Politikasının Ortadoğu İkilemi*, USAK Yorumları, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Eylül 2013, (http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=17&cat=365366648#.Uiifh8bIYed, Erişim Tarihi: 05.09.13).

İnternet Siteleri

- http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1184425-suriyeye-yaptirimlari-rusya-ve-cinden-veto_ Erişim Tarihi: 15.05.2013.
- <http://www.ntvmsnbc.com/id/25319438/> Erişim Tarihi: 15.05.2013.
- <http://www.sabah.com.tr/Dunya/2014/01/07/bmden-kritik-suriye-karari>, Erişim tarihi: 07.01.2014.